

Βιβλιοκριτική Books review

Farhad Dalal

**Η Ομαδική Ανάλυση μετά τον S.H. Foulkes:
Ας (ξανα)μιλήσουμε σοβαρά για την Ομάδα**

Εκδ. Κανάκη – Ομαδική Ανάλυση, Αθήνα 2007
ISBN: 978-960-7420-93-0

Στην Ελλάδα, τις τελευταίες δεκαετίες, υπάρχει αυξημένο ενδιαφέρον για την ομαδική θεραπεία γενικά και για την Ομαδική Ανάλυση ειδικότερα. Παρόλ' αυτά, όσον αφορά στις εκδόσεις, δεν υπήρχε μέχρι τώρα ανάλογο ενδιαφέρον για τα θεωρητικά ομαδο-αναλυτικά έργα. Υπήρξαν κάποιες -λίγες- εκδόσεις, οι οποίες όμως αφορούν γενικότερα στην ομαδική ψυχοθεραπεία. Πρόσφατα, οι εκδόσεις «Κανάκη» εγκαινίασαν τη σειρά Ομαδική Ανάλυση με το ανά χείρας βιβλίο του F. Dalal, με προοπτική να συνεχίσουν τη σειρά, εκδίδοντας στα ελληνικά τα πρωτότυπα έργα του S.H. Foulkes και άλλα σύγχρονα ομαδο-αναλυτικά έργα, γεγονός που είναι ιδιαίτερα ευχάριστο γιατί έρχεται να καλύψει ένα μεγάλο κενό στην ελληνική ειδική βιβλιογραφία.

Είναι γνωστό πως η Ομαδική Ανάλυση γεννήθηκε όταν ένας κλασικός ψυχαναλυτής, ο Γερμανοεβραίος S.H. Foulkes (1898–1976), για πρώτη φορά το 1940 συγκέντρωσε τους ατομικούς του ασθενείς σε μια θεραπευτική ομάδα, αναπτύσσοντας έναν νέο τύπο ψυχοδυναμικής αναλυτικής θεραπείας «της ομάδας, μέσα στην ομάδα, μέσω της ομάδας, από την ομάδα, συμπεριλαμβανομένου του θεραπευτή» (Foulkes 1964). Η Ομαδική Ανάλυση όπως την εισήγαγε ο Foulkes δεν είναι μια εφαρμογή της ψυχανάλυσης του ατόμου μέσα στην ομάδα και δεν είναι ψυχανάλυση της ομάδας όπως προτείνει το μοντέλο του Bion. Το ομαδο-αναλυτικό μοντέλο του Foulkes αμφισβητεί εκ θεμελίων το γνωστό δίλημμα – σύγκρουση μεταξύ ατόμου και ομάδας και επιχειρεί να συνάψει εν δυνάμει την Κοινωνιολογία

και την Ψυχανάλυση, με αφετηρία τους δύο θεωρητικούς τους δασκάλους, τον S. Freud και τον κοινωνιολόγο Norbert Elias. Κατά τον F. Dalal, ο Foulkes το καταφέρνει αυτό σε κάποιο βαθμό, αφήνοντας όμως αντιφάσεις και ανακολουθίες στο έργο του, που οδηγούν σε σύγχυση και αταξία στο θεωρητικό πεδίο της Ομαδικής Ανάλυσης. Η σύγχυση και η αταξία οφείλονται στο ότι οι βασικές υποθέσεις της θεωρίας του S. Freud και του N. Elias βρίσκονται σε σύγκρουση μεταξύ τους, αλλά και στο ότι ο ίδιος ο Foulkes επιμένει στις φρουδικές του καταβολές. Το βιβλίο του Dalal λοιπόν, έρχεται να ξαναπιάσει τα πράγματα από την αρχή, μια που, σύμφωνα με τον ίδιο τον Foulkes, αν θέλουμε να μιλήσουμε σοβαρά για την ομάδα, απαιτείται η ανάπτυξη μιας νέας γλώσσας, ενός νέου τρόπου σκέψης καθώς και ένας νέος τρόπος εμπειρίας του εαυτού και της ομάδας. Το βιβλίο, σύμφωνα με τον συγγραφέα, έρχεται να ανταποκριθεί σε αυτό το κάλεσμα, θέτοντας τα φιλοσοφικά και μεταψυχολογικά θεμέλια ενός ομαδο-αναλυτικού προτύπου. «Επιχειρεί να λειτουργήσει ως αρχή μιας διεργασίας επαναδιαπραγμάτευσης του θεωρητικού πλαισίου της Ομαδικής Ανάλυσης, να ξεπεράσει τη σύγχυση του Foulkes και να καταλήξει σε μια μετα-φουξιανή περιοχή όπου μπορεί κανείς να αρχίσει να αντιμετωπίζει σοβαρά την ομάδα» (σελ. 18).

Το εγχείρημα είναι όντως τιτάνιο και εξαιρετικά περίπλοκο, καθώς ο συγγραφέας κινείται στα δαιδαλώδη μονοπάτια της φιλοσοφίας, της επιστημολογίας, της κοινωνιολογίας, της ψυχανάλυσης, της ομαδο-αναλυτικής θεωρίας, συνομιλεί με τις φυσικές επιστήμες, τη βιολογία και την ιστορία, χωρίς να δειλιάσει να συμπεριλάβει στον διάλογο τη δύσκολη και ακανθώδη περιοχή της ιδεολογίας και της πολιτικής –πράγμα ασυνήθιστο για τα θεωρητικά κείμενα της ψυχοθεραπείας– αλλά, αντιθέτως, επιχειρώντας να

αποκαλύψει τις λανθάνουσες επιδιώξεις που υπόγεια διατρέχουν κάθε διανοητική προσπάθεια.

Το βιβλίο κινείται, από την αρχή ως το τέλος, ανάμεσα σε διχοτομήσεις. Το εσωτερικό έναντι του εξωτερικού, το έμφυτο έναντι του επίκτητου, το βιολογικό έναντι του ψυχολογικού, το ατομικό έναντι του κοινωνικού, το αιώνιο έναντι του πεπερασμένου κ.ο.κ., εισάγοντας καινούργιες: ο «ριζοσπάστης» Foulkes έναντι του «ορθόδοξου» Foulkes. Η εξονυχιστική εξέταση αυτών των διχοτομήσεων και των συνεπειών που επιφέρει η προτεραιότητα της μιας ή της άλλης πλευράς, αναδεικνύει τις σχέσεις εξουσίας και το λανθάνον ιδεολογικό περιεχόμενο που αναπόφευκτα διαποτίζει κάθε προτεραιότητα και κάθε ιεράρχηση. Για την ανάδειξη ακριβώς της ιδεολογίας μέσα σε κάθε δίλημμα και κάθε διχασμό, είναι αποφασιστική η συμβολή του N. Elias, στο έργο του οποίου γίνεται για πρώτη φορά τόσο εκτεταμένη αναφορά στην ομαδο-αναλυτική βιβλιογραφία, όπως επισημαίνει ο M. Pines στον πρόλογο του βιβλίου. Ο Elias με έναν εξαιρετικά ευφυή και πρωτότυπο για την κοινωνιολογία τρόπο, υπερβαίνει τον δυϊσμό άτομο-κοινωνία, εισάγοντας την έννοια της αλληλεξάρτησης η οποία εμπεριέχει και τις σχέσεις εξουσίας.

Το πρώτο κεφάλαιο του βιβλίου ασχολείται με μια κριτική σύνοψη των διχοτομήσεων στο έργο του S. Freud, ώστε να κατανοηθούν καλύτερα η συμβολή των φροϋδικών θέσεων στις απόψεις του Foulkes καθώς και μερικές ανακολουθίες στο έργο του.

Στο δεύτερο κεφάλαιο εξετάζεται κριτικά η ομαδο-αναλυτική θεωρία όπως παρατίθεται στα έργα του Foulkes. Για τον λόγο αυτό χρησιμοποιείται η διάκριση «ριζοσπάστης Foulkes» - «ορθόδοξος Foulkes» για να διαχωρισθεί ο Foulkes που αντιμετωπίζει σοβαρά την ομάδα και πρόσκειται στις απόψεις του Elias από τον ατομοκεντρικό, φροϋδικό Foulkes με σκοπό να διαλυθούν ορισμένες αντιφάσεις και συγκρούσεις.

Για να προετοιμασθεί ο αναγνώστης για τις απόψεις του Elias στο τρίτο κεφάλαιο, γίνεται μια επισκόπηση της θέσης του «εξωτερικού» στην ψυχαναλυτική θεωρία και των απόψεων των στρουκτουραλιστών και των μετα-στρουκτουραλιστών για τη γλώσσα, τη δομή της σκέψης, τον λόγο και την ιδεολογία.

Στο επόμενο, τέταρτο κεφάλαιο, όπου εξετάζονται οι βασικές ιδέες του N. Elias και το οποίο κατέχει κεντρική θέση στο βιβλίο, θεμελιώνεται και ο στόχος της εργασίας του F. Dalal, η αναδιατύπωση δηλαδή της

ομαδο-αναλυτικής θεωρίας με αφητηρία τις «ριζοσπαστικές» ιδέες του Foulkes. Παρ' όλο που η εκτενής αναφορά σε κοινωνιολογικές έννοιες ξενίζει τους ειδικούς στην ψυχοθεραπεία, ακόμα και τους ομαδικούς αναλυτές, ο συγγραφέας καταφέρνει με έναν επιστημονικά άρτιο, σαφή και πειστικό τρόπο, να αναδείξει τη σημασία που έχουν οι απόψεις του Elias σχετικά με την αλληλεξάρτηση, τη γλώσσα, τη σιωπή, τη σκέψη, τη γνώση, τις σχέσεις εξουσίας, την ιδεολογία και το στίγμα, για τη σοβαρή θεμελίωση ενός νέου ομαδο-αναλυτικού παραδείγματος.

Το νέο αυτό ομαδο-αναλυτικό παράδειγμα, καθιστά τη σύγκρουση ομάδας-ατόμου, και μια σειρά άλλες ανάλογες διχοτομήσεις, περιττές και μετατοπίζει τη σκέψη από τη σύγκρουση στην αμοιβαιότητα, πολιτικοποιώντας όμως για πρώτη φορά τον ψυχισμό μέσα από την έννοια της αλληλεξάρτησης και τοποθετώντας σε κεντρική θέση τη «βρώμικη» ιδεολογία και τις σχέσεις εξουσίας.

Στο πέμπτο κεφάλαιο του βιβλίου με τον τίτλο «Στοιχεία μιας Μετα-Φουξιανής Ομαδο-Αναλυτικής Θεωρίας», ο συγγραφέας προχωρεί εγγύτερα προς τον στόχο που έχει θέσει, να διατυπώσει δηλαδή έναν διαφορετικό λόγο και σκέψη, που να μην τοποθετεί απευθείας και εξαρχής στο επίκεντρο την έννοια του ατόμου και να επιχειρήσει κατόπιν να μιλήσει για την υγεία, την ασθένεια και τη θεραπεία από την προοπτική της ομάδας.

Αυτός ο διαφορετικός λόγος, στο κλινικό πεδίο πια, διαμορφώνει μια νέα άποψη για το κοινωνικό ασυνείδητο σε αντιδιαστολή με το πλατωνικό γιουνγκιανό συλλογικό ασυνείδητο. Η ένταξη του κοινωνικού στη βάση του ασυνείδητου, δεν μπορεί παρά να υποδεικνύει έναν νέο τρόπο αντίληψης και θεραπείας που, αναπόφευκτα, στην ατελή προσπάθειά του να είναι όσο γίνεται πλήρης, θα πρέπει να αναζητεί και να συμπεριλαμβάνει στις παρεμβάσεις του το κοινωνικό.

Ο συγγραφέας, με έναν σύνθετο και ευφυή τρόπο, αποφεύγει εδώ τον μεγαλύτερο κίνδυνο, να καθλωθεί δηλαδή στο κοινωνικό με έναν ντετερμινιστικό τρόπο, όπως αναλόγως καθλώνονται πολλοί θεραπευτές στο ατομικό, αδυνατώντας να συμπεριλάβουν, λόγω αντίστασης κατά τον Dalal, το κοινωνικό στο κλινικό τους έργο. Τραβώντας το εγχείρημά του στα άκρα, συναντά τον μοντέρνο «ριζοσπάστη» Foulkes στη διαπίστωση πως το άτομο και οι ομάδες

δεν υφίστανται ως παγιωμένες φυσικές οντότητες, αλλά είναι πάντοτε κατασκευές σε μια αενάως ρευστή ενότητα όπου το άτομο αποτελεί ένα επίπεδο της ομάδας.

Το βιβλίο έρχεται να ανασυνθέσει τις βάσεις της Ομαδικής Ανάλυσης και ταυτόχρονα να διευρύνει τους θεωρητικούς ορίζοντες της επαναδιατυπώνοντας και επανεξετάζοντας θεμελιώδη οντολογικά και επιστημολογικά ζητήματα με έναν εμπειριστατωμένο, πλουσιότατο, ζωντανό, σύγχρονο τρόπο. Είναι εξαιρετικά επιτυχής η επιλογή να εγκαινιάσει το συγκεκριμένο βιβλίο τη σειρά της Ομαδικής Ανάλυσης, καθώς αποτελεί πραγματικά μια πολύ καλή βάση ενός σοβαρού διαλόγου γύρω από την ομάδα και την ομαδική ανάλυση.

Η έκδοση είναι προσεγγμένη και η μετάφραση εξαιρετική, αφού ο λόγος ρέει αβίαστα χωρίς τερατώδεις νεολογισμούς, παρόλο που το κείμενο πραγματεύεται συνεχώς πολύ δύσκολες έννοιες από πολύ διαφορετικά επιστημονικά πεδία.

A. Σταματάκη
Ψυχίατρος

**F. Dalal: Taking the Group Seriously:
Towards a Post-Foulkesian Group Analytic
Theory**

Kanaki Publ. Group Analysis, Athens 2008
ISBN: 978-960-7420-93-0

This is the first, translated in greek, book on group-analytic theory, aiming to develop a new group-analytic theoretical paradigm, based on the "radical" ideas of S.H. Foulkes and the ideas of the sociologist, Norbert Elias. The author attempts, in five chapters, to reword the group analytic theory, using the theory of Norbert Elias on Interdependence and Symbols. According to F. Dalal the effort to take the group and the group-analytic theory seriously, must be grounded on a new way of thinking, a new language and a new way of experience of the group and the self, which will consider that a person is a level of a group. This, group-analytic way of thinking, imposes a new understanding of social unconscious, which includes inevitably ideology and power relationships.

A. Stamataki
Psychiatrist

Jeremy Holmes**Ο John Bowlby & η θεωρία του Δεσμού**

Μετάφραση: Γ. Αθανασίου, Θ. Αθανασίου

Επιμέλεια γλωσσική και επιστημονική:

Ε. Ανδριτσάνου, Γ. Ζέρβας

Εκδ. Ελληνικά Γράμματα, σειρά ΜΟΝ(Ψ)ΓΡΑΦΙΕΣ,
Αθήνα 2009

ISBN: 978-960-19-0520-4

Ο τόμος αυτός ανήκει στη σειρά ΜΟΝ(Ψ)ΓΡΑΦΙΕΣ, με διευθυντή τον Γ. Ζέρβα.

Η βιογραφία του John Bowlby (1907–1990) ενός από τους ψυχιάτρους που σημάδεψαν τον 20ό αιώνα, γραμμένη από ένα ψυχίατρο και ψυχοθεραπευτή, αποκτά μια ιδιαίτερη διάσταση και αποτελεί προσπάθεια σύνθεσης για όσα πρωτοποριακά έγιναν στη Μ. Βρετανία μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο και διαμόρφωσαν πολλά από τα θεμέλια της κλινικής πρακτικής και της κλινικής έρευνας, σχεδόν ως τις μέρες μας.

Σχετικά με τις βιογραφίες, ο J. Holmes λέει «Ο βιογράφος είναι κατά μια έννοια τόσο ασθενής, όσο και θεραπευτής σε σχέση με το πρόσωπο για το οποίο επιλέγει να γράψει... Υπάρχει μια αναπόφευκτη θετική μεταβίβαση στο αντικείμενό μας. Πώς αλλιώς θα μπορούσε να δικαιολογήσει κανείς τις ατελείωτες ώρες που περνούν οι βιογράφοι (και που υπερβαίνουν κατά πολύ κάθε ψυχανάλυση, οσοδήποτε ατέρμονη) διαβάζοντας, μελετώντας, σκεπτόμενοι το αντικείμενο τους; Οι βιογράφοι ταυτίζονται με τα πρόσωπα που βιογραφούν, όπως οι ασθενείς ταυτίζονται με τους θεραπευτές τους... Την ίδια στιγμή οι βιογράφοι ως «θεραπευτές» έχουν την ευκαιρία να δουν τα πρόσωπα που βιογραφούν όπως πραγματικά είναι: αλλά μαζί με αυτό το πλεονέκτημα πρέπει επίσης να λαμβάνουν υπόψη τις δικές τους αντι-μεταβιβαστικές τάσεις για ηδονοβλεψία, λαγνεία, φθόνο, σπίλωση και εξιδανίκευση. Οι βιογράφοι πρέπει να προσεγγίζουν το αντικείμενο της βιογραφίας με το ίδιο πνεύμα που οι θεραπευτές αντιμετωπίζουν τους ασθενείς τους: συμπονετικά, χωρίς να υπερ-εμπλέκονται, με αντικειμενικότητα, αλλά χωρίς υπερβολική αποστασιοποίηση, με την αίσθηση της μοναδικότητας και της ιδιαιτερότητας του ατόμου, αλλά χωρίς υπερβολική επιείκεια». Στο πνεύμα των όσων προαναφέρονται, ο συγγραφέας μάς δίνει πολλές πληροφορίες για την οικογενειακή ζωή του Bowlby

– τυπικού γόνου της εύπορης αγγλικής μεσαίας τάξης, αλλά και για τις επιστημονικές του κατευθύνσεις. Η επιμονή του στο στοργικό «κράτημα» των παιδιών, ως βασικού παράγοντα στη δημιουργία «δεσμού», ανάγεται στα αρνητικά βιώματα από τη δική του ανατροφή, καθώς και στην εργασία του με παραβατικούς εφήβους.

Έχει ιδιαίτερο ενδιαφέρον η παράλληλη αλλά όχι κοινή πορεία των δύο μεγάλων της αγγλικής ψυχιατρικής και ψυχανάλυσης, των J. Bowlby και D. Winnicott, σε ό,τι αφορά τις απόψεις τους για τη στοργική ανατροφή των παιδιών, αλλά και για τον μεταβατικό χώρο, που γνωρίζουμε κυρίως από το έργο του Winnicott.

Η θεωρία του δεσμού διαμορφώθηκε σταδιακά από τον J. Bowlby για να καλύψει το κενό που αφήνει η ψυχαναλυτική θεωρία των ενορμήσεων και των αντικειμενοτρόπων σχέσεων, όπως το βίωσε στη δική του εκπαίδευση και πρακτική, σχετικά με την πρώιμη σχέση φροντιστή (συνήθως της μητέρας) και παιδιού. Η σοβαρή διαμάχη της βρετανικής ψυχαναλυτικής σχολής εκείνα τα χρόνια, ανάμεσα στους οπαδούς της M. Klein που έμεναν στις πρώιμες φαντασιώσεις και το άγχος του βρέφους και την A. Freud που εστίαζε στην εγκατάσταση του οιδιπόδειου συμπλέγματος, άφησε για τον Bowlby ένα σημαντικό κενό το οποίο κάλυψε με δάνειο από την ηθολογία, αναγνωρίζοντας δηλαδή στην πρόσδεση μητέρας παιδιού ένα «πρωτογενές σύστημα κινήτρων» ανεξάρτητο από τη σεξουαλικότητα ή την ανάγκη σίτισης. Ποτέ δεν ήλθε σε ρήξη με την ψυχαναλυτική πρακτική, παρά τη σταδιακή απομάκρυνσή του, ενώ στόχος του ήταν να ανοίξει δίαυλους επικοινωνίας της ψυχαναλυτικής πρακτικής με τα νεότερα επιστημονικά δεδομένα, τόσο από την ηθολογία, όσο και από την κλινική έρευνα.

Επίσης ο Bowlby επανέφερε τη συζήτηση γύρω από το ρόλο των πραγματικών τραυματικών γεγονότων (κυρίως των μακροχρόνιων αποχωρισμών παιδιού-μητέρας) πάνω στην ψυχική λειτουργία, εμπνέοντας πλήθος μελετών που δεν επιβεβαίωσαν πάντα τις υποθέσεις του, καθώς η σύνδεση γεγονός-παθολογίας δεν υπακούει σε απλουστευτικά μοντέλα. Τόσο ο ίδιος όσο και ο Winnicott επέστησαν την προσοχή στα αρνητικά αποτελέσματα από τον χωρισμό γονιών-παιδιών λόγω της γιγαντιαίας εκκέ-

νωσης παιδιών κατά τη διάρκεια των βομβαρδισμών του Λονδίνου (1939–1940).

Στις σελίδες του βιβλίου αναπτύσσονται αναλυτικά οι έννοιες που περιγράφουν τις συνάψεις του δεσμού, όπως διαμορφώθηκαν σταδιακά από τον Bowlby, όπως η έννοια της ασφαλούς βάσης, δηλαδή η ατμόσφαιρα που δημιουργεί η φιγούρα πρόσδεσης για το προσδεδεμένο πρόσωπο, παρέχοντας μια αφετηρία περιέργειας και εξερεύνησης, καθώς και η ανάπτυξη του συστήματος πρόσδεσης. Πρόκειται για έννοιες που η σημασία τους ξεπερνά τα πρώτα χρόνια της ζωής, καθώς οι διαδικασίες που περιγράφουν παραμένουν ενεργές για πολύ μεγάλα διαστήματα. Περιγράφονται επίσης τα διάφορα είδη δεσμού (ασφαλής, ανασφαλής-αποφευκτικός, ανασφαλής-αμφιθυμικός, ανασφαλής-αποδιοργανωμένος) που σχετίζονται με την περιβαλλοντική επίδραση. Εφαρμογή των απόψεων του Bowlby αποτέλεσε και το διαγνωστικό εργαλείο της M. Ainsworth «Συνθήκη του ξένου».

Η θέση του J. Holmes, μάλλον εκλεκτική σε ό,τι αφορά στις διάφορες σχολές της ψυχοθεραπείας, είναι ότι η συνεισφορά του Bowlby εμπλούτισε τόσο την ψυχαναλυτική πρακτική όσο και τη γνωσιακή, καθώς κάποια από τα βασικά ευρήματα μπορούν να χρησιμοποιηθούν και από τις δύο σχολές. Ο Bowlby χρησιμοποίησε και την έννοια της θεραπευτικής συμμαχίας, που πρότεινε ο E. Zetzel το 1956. Το φαινόμενο της ασφαλούς βάσης γίνεται ορατό στην ψυχοθεραπεία διά μέσου τριών συστατικών: της εναρμόνισης, την αυτοβιογραφικής ικανότητας και της συναισθηματικής επεξεργασίας.

Η θεωρία του δεσμού μπορεί επίσης να εμπλουτίσει τη σφαιρική προσέγγιση της κατάθλιψης, της

αγοραφοβίας αλλά και παθήσεων του ψυχωτικού φάσματος.

Ο Bowlby ολοκλήρωσε λίγο πριν τον θάνατό του μια βιογραφία του Δαρβίνου, η οποία, εκτός από τον βιογραφούμενο μας δίνει πληροφορίες και για την προσωπική και επιστημονική συγκρότηση του ίδιου του βιογράφου.

Σε έναν τόμο 372 σελίδων επιχειρείται με επιτυχία η πολύπλευρη παρουσίαση ενός πολύ σημαντικού έργου που ενέπνευσε πολλούς άλλους ερευνητές, η ανασύνθεση μιας ολόκληρης εποχής μέσα από την παρουσίαση των διαφορετικών απόψεων, αλλά και η ανατομία της προσωπικότητας του J. Bowlby. Ο αναγνώστης μπορεί, λοιπόν, ανάλογα με τα ενδιαφέροντά του, να ανακαλύψει μια ολόκληρη σειρά πολύτιμων στοιχείων.

Δ.Ν. Πλουμπίδης

Αν. Καθηγητής Ψυχιατρικής

Jeremy Holmes

John Bowlby and the attachment theory

Translation: G. Athanasiou, Th. Athanasiou

Editors: E. Andritsanou, J. Zervas

Editions Ellinika Grammata, Athens 2009

ISBN: 978-960-19-0520-4

The biography and the scientific contribution of J. Bowlby are presented and commented by his biographer. All the aspects of the attachment theory are presented, including the influence of Bowlby's approach on several clinical and research fields. A glossary facilitates unfamiliar readers to approach the technical terms included in the text.

D.N. Ploumpidis

Assoc. Professor of Psychiatry